

24.78x30.45	1/2	6 עמוד	שבת - מקור ראשון	18/04/2018	63164312-6
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

עמיחי שיקלי

06

לאומיות ומורשת

עמיחי שיקלי על חזרה המדינה שביקש לראות את תנועתו לא רק כתנועה מדינית אלא כתנועה שיבה אל היהדות

תום

ההתנכרות

בניגוד לאופן שבו נוטים להציג את הרצל במערכת החינוך הממלכתית, עיון בכתביו מלמד שתפיסתו את הציונות לא הייתה מהלך מדיני נטול נשמה אלא בראש ובראשונה שיבה אל היהדות

אם נשאל היום עובדי אורח ברחוב מהי ציונות עבורם, נראה שנקבל שלל הגדרות שונות כתשובה. אבל כמו בניווט, הכלל אומר שאם אינך בטוח במיקומך עליך ללכת אל הנקודה האחרונה שבה היית "מאופס". מהבחינה הזו אין נקודת זמן מדויקת יותר להגדרתה של הציונות מאשר הקונגרס הציוני הראשון באוגוסט 1897, ואין אדם מדויק יותר מאשר מנהיגה של התנועה, בנימין זאב הרצל, שהגדיר את הציונות כמילים הבאות: "הציונות היא שיבתנו אל היהדות עוד לפני שיבתנו אל ארץ היהודים". כשפגשתי לראשונה את ההגדרה הזו של הרצל, תוך עיון בביוגרפיה המרגשת שכתב עמוס אילון, תמהתי כיצד היא חמקה מעיניי ומאוזניי במשך 18 שנות לימוד, אולם לא התעככתי על העניין.

כמה שנים מאוחר יותר נתקלתי שוב, תוך רפרוף באלבום "ארץ מולדת" שערך מיכאל בר זהר, בנאומו של הרצל בקונגרס הראשון. "הציונות היא שיבתנו הביתה עוד לפני שיבתנו אל ארץ היהודים", נכתב שם. קראתי שוב את המשפט. אמרתי לעצמי שאני כמעט משוכנע שלא זה היה הנוסח שפגשתי בפעם הראשונה. לאן נעלמה המילה יהדות? הפעם בחרתי להתעכב ולברוק את הנוסח המדויק הן בשפת המקור הגרמנית והן במקורות אחרים בעברית. הממצאים לא הותירו שום מקום לספק, בכל המקורות הנוסח היה "הציונות היא שיבתנו אל היהדות...". האם מדובר בטעות אנוש או בכוננת מכוון? המשכתי לקרוא ונוכחתי לראות שגם המשך הציטוט

רס"ן (במיל') עמיחי שיקלי הוא ראש המדרשה למנהיגות ציונית והמכינה הקדם-צבאית "תבור"

הושמט באלבום מבלי שיופיעו שלוש נקודות שיבהירו כי ישנו קטע חסר בנאום. "הציונות היא שיבתנו אל היהדות עוד לפני שיבתנו אל ארץ היהודים. תנועת עם כבירה זו דורשת גישה מכמה וכמה צדדים, לכן יעסוק הקונגרס גם באמצעי הרוח הדרושים לתחייתה של ההכרה הלאומית שלנו ולטיפוחה. גם בנדון זה שומה עלינו לסלק הצדה אי הבנה. אין בדעתנו להסתלק אפילו כרוחב קו הרגל מן התרבות שרכשנו לנו, אלא להוסיף ולהעמיקה...". ספקותיי נסתלקו, מיכאל בר זהר לא רצה שקוראיו יכירו את הנאום המקורי.

חידוש תרבותי עמוק

חשוב ככל שיהיה, נאום הפתיחה של הרצל בקונגרס הראשון אין בו די כדי להכריע בדבר יחסו אל היהדות, ואין בו די כדי לסתור טענות כאילו נאמר דבריו בעד היהדות מטעמים פוליטיים כדוגמת ריצוי היהדות המסורתית המזרח אירופית. ואולם, כתביו הנוספים מאששים את גישתו החיובית לרוח היהדות.

כתביו של הרצל מלמדים על אדם מעשי שעיקר מעייניו היו נתונים למאמצי ארגון, גיוס משאבים ודיפלומטיה, אולם ישנם כמה יוצאים מן הכלל. אחד החיבורים היותר מיוחדים שכתב הרצל הוא סיפור שנכתב בדצמבר 1897, חודשים ספורים לאחר הקונגרס הציוני

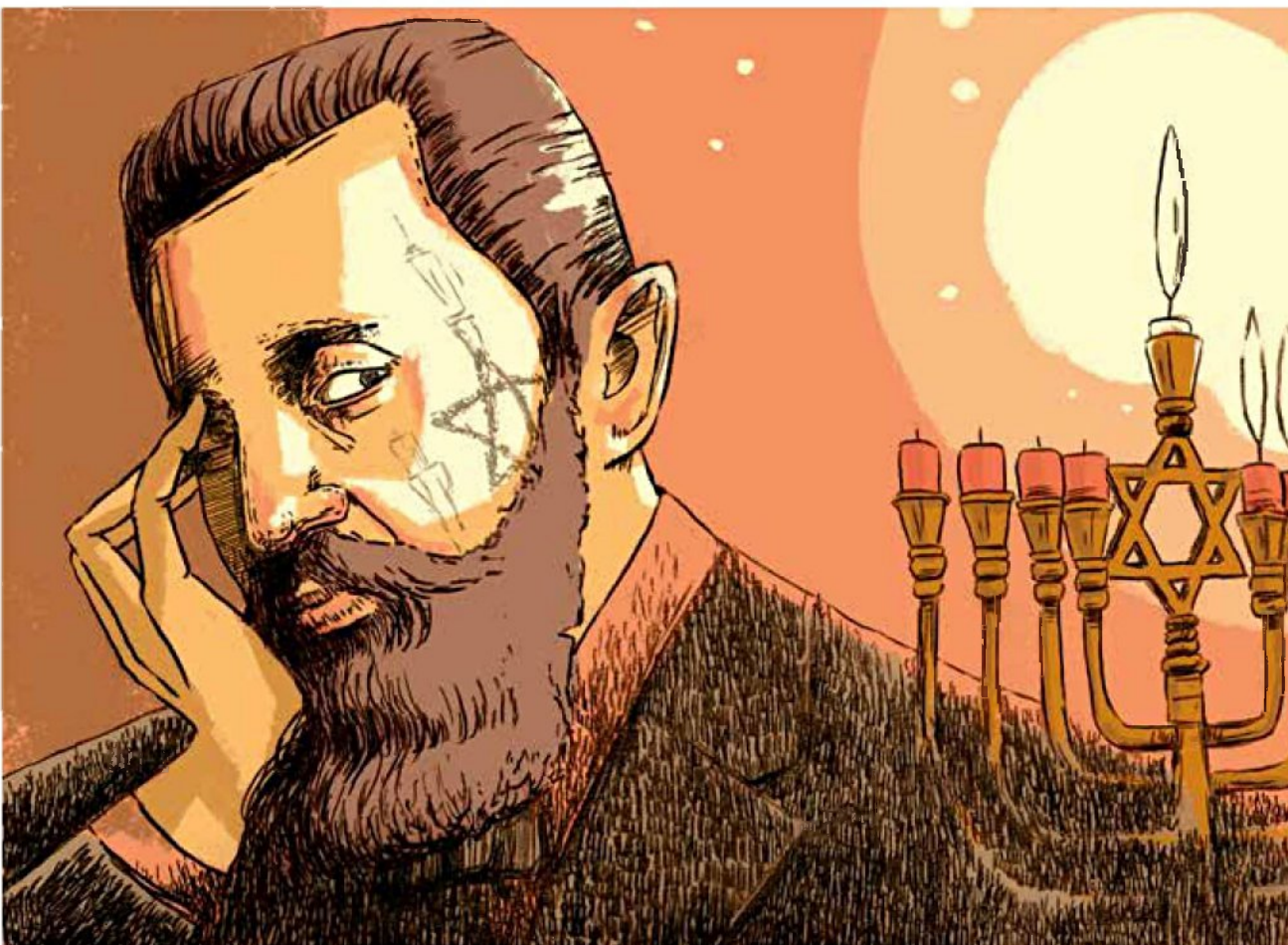
הראשון, בשם "המנורה". וכך נפתח החיבור:

היה היה איש, והאיש הרגיש עמוק בנפשו את צער היהודי באשר הוא יהודי... פרנסתו הייתה מצויה ברווח... זה כבר זמן לא הפנה את לבבו למוצאו היהודי ולאמונת אבותיו, והנה חזרה והופיעה השנאה הישנה תחת סיסמא חדשה. כרבים זולתו האמין האיש שה' זרם יחלוף בקרוב. אולם המצב לא הוטב כי אם הלוח רוע... והנה קרה שעם הייסורים הפנימיים והחרישיים נפנה למקורם, היינו ליהדותו, ומה שלא היה מצליח אולי מעולם בימים כתיקונם קם והיה: הוא אהב אותה בכל נימי נפשו. גם על נטייתו המפליאה הזאת לא חשב מיד בבירור, עד שהיא התחזקה מאוד והייתה לרעיון בהיר, ואז הביע אותו. היה זה הרעיון, שיש רק מוצא אחד מצרת היהודים והוא השיבה אל היהדות...

החיבור ממשיך כשגיבור הסיפור מתחיל את מסעו המפרך הביתה אל תרבותו שלו:

הן כאדם והן כאמן בעל השקפות מודרניות היה מעורה במנהגים בלתי יהודיים רבים, ובלע לתוכו ללא הכחד מתוך תרבויות העמים שבתוכן עבר דרך חינוכו. איך אפשר היה להשלים בין זה ובין שיבתו אל היהדות? מכאן נבעו לו לעצמו ספקות באמתות רעיונו העיקרי... אולי אין הדור, שגדל תחת השפעת תרבויות אחרות, ראוי עוד לאותה שיבה שהיא הפתרון. אולם

איור: מורן ברק



12.42x23.67	2/2	עמוד 7	מקור ראשון - שבת	18/04/2018	63164311-5
80790 בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינו -					

כתב: "מצוקת היהודים איש לא יכחישה. ככל הארצות שבהן הם חיים במספר ניכר הם נרדפים, אם הרבה ואם מעט. שוויון הזכויות מבוטל, למעשה, לרעתם כמעט בכל מקום... עובדה היא שבכל מקום התוצאה היא אחת, וניתן לסכמה בסיסמא הברלינאית הקלאסית: 'יודן ראוסן'. יכולתו של הרצל לעמוד על חומרת המשמעות של שנאת ישראל הרוחשת וגועשת מתחת לפני השטח היא שהביאה אותו לבחון גם אפשרויות אחרות מארץ ישראל כ"מקלט לילה". הרצל הבין את מה שהרוב המוחלט של יהודי אירופה לא הצליח להבין גם בקיץ של 1939. זו הייתה נבואת השואה, ולמולה ניצבה באופק נבואת התקומה. אולם אפילו הרצל, עם כל כושר דמיונו, לא הצליח למתוח גשר בין הנבואות שנרדמו כה רחוקות זו מזו. לפניו עמדה תהום.

"ארץ ישראל היא הארץ היחידה שבה יוכל עמנו למצוא מנוחה. אבל מאות אלפים זקוקים לעזרה מיידית. יש רק דרך אחת לבטל את הניגוד הזה. עליי להסתלק מן ההנהגה... מיטב איחוליי לאלה שיפעלו למען הגשמת החלום היפה. לא דלדלתי את הציונות, אך העשרתי את היהדות. שלום!" כתב הרצל ביומנו ונפרד משליחותו ההיסטורית - לא כמשה על מפתן הארץ המובטחת, כפי שכתב ז'בוטינסקי בהספרו להרצל, אלא באמצע המדבר.

בעקבות אירועי הקונגרס השישי חלשה דעתו של הרצל ובתום חודשים ספורים הוא הלך לעולמו. בלווייתו ספר לו, על אף שביקש כי לא יינשאו הספרים, עוזרו, דוד וולפסון: "שמו של הרצל יתקדש ויזכר כל עוד יישאר יהודי אחד עלי אדמות. בשעה קשה זו אנו מזכירים את שבועתך בקונגרס השישי ואנו נשבעים בעקבותיך: 'אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני'".

*

הנה שבתי מקץ עשרים שנות התנכרות, ואני עומד בתוך עמי, משתף עצמי בחגי שמח תו ובמועדי אבלו, בזיכרונותי ובתקוותי, במלחמותי הרוחניות אשר מבית פנימה ואשר עם עמי התרבות, שבניהם הוא יושב אך לא יכול להתמזג מזיגה גמורה... רעיון אחד שב וניצב חי לנגדי, אם כי סבור הייתי כי החנקתיו בליבי לעד: הלוא הוא הרעיון על לאומיותי, על אחדות שאין להפרידה ממורשת אבותיי, מארץ הקודש ומעיר הנצחים.

מילים אלו אינן מילותיו של הרצל, אלה מילות הפתיחה בספרו של מבשר הציונות משה הס "רומא וירושלים" 1861. הרמיון להרצל מדהים. אותו מהלך נפשי מתואר כאן כמעט מילה במילה. וזאת אולי אחת המסקנות החשובות העולות מתוך כתבי הענקים הללו - הציונות לפני שהיא תנועה מדינית היא תנועה נפשית עמוקה. ●

הדור הבא יהא ראוי לכך, אם נכוון אותו בעוד מועד. כך השתדל האיש שלפחות בניו יעלו לדרך הנכונה. אותם הוא רצה לחנך ליהדות מילדותם...

בהמשך הסיפור שנכתב בימי חנוכה מתואר הגיבור, אמן במקצועו, כשהוא מכין לקראת החג מנורה לילדי:

לפנים לא היה חוגג את חג ההופעה הנפלאה של המכבים שהאירה במשך דורות רבים כל כך בזוהר האורות הקטנים. אולם עתה השתמש בשעת כושר זו להכין לילדיו זיכרון יפה לימים הבאים. הוא אמר לנטוע בנשמות הללו בעודן באבן את הדבקות לעם הישן.

הסיפור עוקב אחרי שמונת ימי החג ואחר המנורה המפיעה אור הולך וגובר המשול למהלכה של הציונות עצמה: "תחילה מאיר האור בלבבות הצעירים והעניים ואחר מצטרפים גם האחרים". סיפור המנורה מסגיר את הלך נפשו העמוק של הרצל ואת אהבתו הכבירה לעם ישראל ולתרבותו. הוא מעמיק ומחדד את תפיסתו את הציונות כמהלך תרבותי עמוק ולא כפי שביקשו ללמדנו בחינוך הממלכתי, כמהלך מדיני נטול נשמה.

נבואת השואה והתקומה

לפני כשנתיים הצטרפתי לאחת היחידות שהובילו חניכי המכינה שבראשה אני עומד על הרצל וקונגרס אוגנדה. מלא ציפייה ומצויד בדף מקורות התיישבתי באחד ממעגלי השיח. אחד החניכים הקריא מתוך הדף את השיר "למה לא אוגנדה?" שחיברו חברי "שלישיית מה קשור", ולהלן קטעים מובחרים מתוכו:

הרצל עשית טעות חמורה,
הלכת בחרת מדינה לא נכונה...
הרצל אם היית נמצא כאן היום
מנסה להתפרנס או לעשות שלום
היית רואה אותנו ומיד אומר
חבר'ה, טעיתי אני מצטער!

לאחר קריאת השיר התקיים דיון בשאלה "למה לא אוגנדה". ניתנו תשובות לכאן ולכאן וכך נסתיימה לה ההדרכה. יש לנו נוער מופלא, אבל מסתבר שיש לנו עוד הרבה מאד עבודה. "השיעור" הזה הוא מה שהיה לצעירים מעולים של העם היהודי להנחיל לחניכיהם בתוכנית מנהיגות. לא ידעתי את נפשי מרוב צער. ביקשתי לומר כמה מילים לסיכום ההדרכה.

הקונגרס השישי הוא אחד הרגעים הדרמטיים ביותר בקורות חווה המדינה. זהו הרגע שלאחריו ירד המסך על מפעל חייו של הרצל שנמשך פחות מעשר שנים. זהו הרגע שבו הרצל נקרע בין שתי נבואות שעמדו לנגד עיניו - נבואת השואה ונבואת התקומה.

כשביקש הרצל לתאר את מצבם של יהודי אירופה בספרו "מדינת היהודים" הוא